

КЛАСИФІКАЦІЇ НАРОДНИХ
ІГОР У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ
ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Пасічник Вікторія, Пітин Марьян
Львівський державний університет фізичної культури
ім. І. Боберського

Анотація

В статті розглянуто проблему класифікації народних ігор в фізичному вихованні дітей дошкільного віку. Зазначено значення народних ігор в повноцінному розвитку дитини. Загальний досвід багатьох дослідників щодо класифікації ігорних засобів. Наведено суттєві ознаки класифікації народних ігор історичного, теоретичного і методичного змісту. Зазначено, що при значному кількості підходів до класифікації народних ігорних засобів, вони в основному не узгоджені між собою, а в окремих випадках мають протиріччя.

Ключові слова: фізичне виховання, дошкільний вік, класифікація, народні ігри.

Annotation

In the article the problem of classifying national games in physical education of preschool children. Emphasized significance of the games in full development. The experience of many researchers for the classification of gaming facilities. An essential features folk games to the classification of the historical, theoretical and methodological contents. It is noted that the significant number of approaches to the classification of people's gaming facilities, they are mostly inconsistent with each other, and in some cases have some contradictions.

Keywords: physical education, preschool age, classification, people's games.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У різний час розвитку і становлення суспільства проблемою ігрової діяльності її напрямів на теоретичному, практичному, методологічному, історичному рівнях займалися вітчизняні та зарубіжні вчені [3, 6, 8, 15, 16]. Велика навчальна та виховна цінність гри була розкрита багатьма науковцями К. Ушинським, А. Запорожцем, Л. Виготським, Д. Ельконіним, В. Сухомлинським. Гру дітей вони розглядали як основний вид фізичної і розумової діяльності. Зокрема, К. Ушинський вказував на те, що народна гра містить величезний виховний потенціал, і є оптимальним педагогічним засобом, який дозволяє комплексно впливати на всебічний розвиток дитини.

У сучасній теорії й практиці дошкільного виховання значну увагу приділяють оптимальному поєднанню різних форм, методів і засобів навчання й виховання, що дає змогу найефективніше розв'язувати завдання чинних програм [2]. І в цьому руслі одним із важливих засобів фізичного виховання дітей дошкільного віку є народні рухливі ігри. За даними Е.С. Вільчовського [5], А.Я. Вольчинського [6], О.Л. Богінч [3], дошкільний вік є найсприятливішим для вивчення дітьми традицій українського на-

роду, національних видів спорту народних рухливих ігор і забав. Вищеперераховані прийоми належать до універсального засобу всебічного виховання дітей. У них яскраво відображено побут, працю, національні традиції народу, уявлення про найкращі якості людини. Вони створюють емоційну основу для розвитку патріотичних почуттів, морального вдосконалення та формування здорового способу життя.

Водночас впровадження українських народних ігор в практику національно-патріотичного та фізичного виховання ускладнюється в зв'язку з відсутністю наукового розгляду та з'ясування уніфікованості підходів до класифікації народних ігор у фізичному вихованні дітей дошкільного віку, що і сформувало проблематику нашого дослідження.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні проблематики класифікації народних ігор у фізичному вихованні дітей дошкільного віку.

Методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення даних наукової та методичної літератури та інформації мережі Інтернет, порівняння, систематизації та класифікації.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні відомі різні спроби класифікації народних ігор. Спадок народного ігрового фольклору надзвичайно багатий і різноманітний. Зокрема, відомо понад 600 українських народних ігор, розваг і забав, які записані в Україні в різні часи [19]. Українські народні ігри, забави та розваги настільки різноманітні, що важко в одній класифікації показати всі особливості кожної з них. Тому і не дивно, що різні дослідники класифікують і систематизують їх за різними ознаками.

Спробу класифікувати і систематизувати засоби української народної фізичної культури зроблено професором С. Килимником. Учений зібрав і описав етногра-

фічні матеріали, з яких «засоби фізкультурного розвитку тіла людини» дослідник об'єднав у поняття «ігри». Учений виділив з них чотири великі групи «грищ»: весняні, літні, осінні й зимові, а кожну групу розділив – на підгрупи: хлопчачі, дівочі й дитячі [11]. Софією Русовою було розподілено ігри на хатні та на свіжому повітрі (опираючись на пори року). Г. Воробей класифікує народні ігри за віковим поділом (молодші школяри, підлітки, старші школяри) [7]. А. Цьось поділяє народні ігри на рухливі та забави зі співом, приказками, примовками; ігри з предметами; рухливі ігри та забави, спрямовані на розвиток фізичних якостей [22].

Дослідниця Н. Кудикіна, проаналізувавши створені народом ігри, класифікувала їх відповідно до культуротворчої функції на: хороводні, театралізовані, рухливі, інтелектуальні, традиційні народні ігри малих форм (лічилки, скоромовки, заклички, примовки, небилиці, мирилки, дражнилки, жеребкування, забавлянки тощо) [13].

На думку О. Онопрієнко [19], все багатство українського ігрового фольклору доцільно розподілити на три розділи за ознаками наявності, або відсутності змагальної діяльності і сюжету. Рухові забави в своїй сукупності відображають історичні, соціальні, сімейно-побутові стосунки, а також мотиви, пов'язані з народними віруваннями і традиціями. За ознаками сюжетного характеру вони поділяються на три підгрупи: 1) драматичні забави – представляють закінчені ігрові дієства з традиційними діалогами та ігровими ролями, визначеним перебігом подій у забаві; 2) хореогенні забави, переважаючий зміст яких складають танці і танцювальні дії з пісненим супроводом – хороводи «Кострубонька», «Кривий танець», «Вербова дощечка»; 3) імітаційні забави відображають характерні рухи та поведінку пта-

хів і тварин («Ворона», «Перепілонька»), природні явища («Метелиця», «Дощ», «Шум»).

Ґрунтовну класифікацію українських народних ігор розроблено Є. Приступою і виділено сюжетні та ігри з правилами. Сюжетні ігри кількаразово класифіковано: 1) за сюжетністю (драматичні, хореогенні, імітаційні та імпровізовані); 2) за сезонними ознаками; 3) за переважаючими руховими діями; 4) за статеві-віковими ознаками. Ігри з правилами теж класифіковано за такими ознаками: 1) за наявністю предметів (з предметами і без предметів); 2) за сезонними ознаками; 3) за складом учасників (командні та індивідуальні); 4) за наявністю словесного, пісненого і музичного супроводу; 5) за статеві-віковими ознаками; 6) за розвитком фізичних якостей. Окрім того, ігри з предметами поділено на ігри з метанням предметів у ціль; ігри з ловінням і відбиванням куль і м'ячів; ігри з маніпуляцією предметами. Ігри без предметів класифіковано за переважаючими руховими діями: біг, стрибки, ловіння, елементи протиборства [20].

Зокрема В.І. Левків [14], проаналізувавши зміст народних фізичних вправ, виокремлює вправи ігрового характеру. Складність вправ ігрового характеру залежить від кількості подразників, які одночасно діють на дитину і вимагають зосередження на них уваги. Саме тому вправи ігрового характеру можна класифікувати за складністю їх змісту на забави, змагання, протиборства та естафети. Найпростішими є забави, в яких необхідно правильно виконувати рухові дії (танок, голочка-ниточка, тощо). Забави, в яких рухові дії необхідно поєднувати зі словами чи музикою, є дещо складнішими (ковалі, шевичики, хороводи). Складнішими за забави є змагання (Ігри з необхідністю вибору способу досягнення перемоги). За ними ідуть єдиноборства: ігри з необхідніс-

тю узгоджувати свої дії з одним партнером та ігри з необхідністю узгоджувати свої дії з діями багатьох партнерів. До найскладніших видів вправ ігрового характеру відносять естафети, оскільки вона передбачає узгодження своїх дій з діями партнерів і суперників (команди).

В. Скуратівський визначив такі групи народних ігор: рухливі, з обмеженим мовленнєвим текстом, у яких текст подається як лічилка, примовка, перегукування; рухливі хороводні ігри, які супроводжуються пісенним текстом; обрядові та звичаєві ігри, які передають характерні події з життя українського народу: початок жнив, косовицю, великодні та купальські ігри, калиту, веснянки; ігри з відображенням трудових процесів і побуту народу [21].

З.М. Діхтяренко [9] пропонує поділяти українські народні ігри на такі групи: 1) літнього циклу; 2) осіннього циклу; 3) зимового циклу; 4) весняного циклу; 5) розвиток фізичних якостей; 6) виховання вольових якостей; 7) статево-вікові ознаки; 8) обрядово-ритуальні ігри; 9) родинно-побутові ігри; 10) рухливі ігри; 11) історичні ігри; 12) календарні ігри та розваги; 13) малі фольклорні форми.

С.Б. Мудрик розробив класифікацію національних ігор за характером рухової діяльності. В них враховувався інтерес учнів, анатоми-фізіологічні можливості організму дитини, психологічне сприймання. Таким чином, ігри було розподілено на ігри з елементами загальнорозвиваючих вправ, ігри з ходьбою, ігри з бігом, ігри із стрибками, ігри з метанням, ігри з елементами прикладних вправ (лазіння, перелізання, переповзання), ігри з рівновагою, ігри з елементами акробатики, ігри з елементами боротьби, ігри з елементами танцю, ігри на воді, ігри на лижах [12].

З метою ефективного використання українських народних ігор

з дітьми старшого дошкільного віку А.Я. Вольчинським було запропоновано класифікувати ігри за такими критеріями: вік дітей, місце проведення, характер руху, пора року. За характером руху розподіл був таким: ігри з бігом, ігри зі стрибками, ігри з киданням і ловінням предметів. До запропонованої класифікації увійшло 120 ігор [6].

Дослідники А. Богуш і Н. Луцан народні ігри поділяють на сюжетні ігри з елементами драматизації та рухливі. Сюжетні ігри мають казкові сюжети, супроводжуються яскравим, образним, виразним мовленням. У другій групі власне рухливих ігор виокремлено декілька підгруп. Першу підгрупу складають ігри з поетичним або імпровізованим текстом. Друга підгрупа – це ігри з закритими очима (ігри-піжмурки). Наступна підгрупа – ігри з атрибутами і предметами. Остання підгрупа – це спортивні ігри: а) з елементами спортивних ігор; б) напівспортивні [4, 15].

О. Яницька [22] класифікує народні ігри за такими групами: дидактичні, рухливі, з обмеженим мовленнєвим текстом, рухливі хороводні ігри, ігри мовленнєвої спрямованості, обрядові та звичаєві ігри; ігри історичної спрямованості; ігри з відображенням трудових процесів і побуту народу.

Протягом цілого ряду років С.Л. Новосолова [18] проводила дослідження традиційних (народних) дитячих ігор. Відповідно до класифікації вченого, традиційні ігри поділяються на обрядові, тренінгові та дозвільні. Так, обрядові ігри мають загальне ядро – культуру світовідчуття народу, що йде в тисячолітню товщу часів (зароджується ще в епоху неоліту). Серед них виділяються ритуальні, сімейні та сезонні.

Тренінгові традиційні ігри поділяються на інтелектуальні, сенсомоторні та адаптивні, безсумнівно, мають у своїй основі

інтуїтивні уявлення народу про те, що повинна знати і вміти дитина, як вона повинна себе вести, що складає суть народної педагогіки будь-якого етносу. Тренінгові гри, безумовно, пов'язані з обрядовими, особливо чітко цей взаємозв'язок проступає в адаптивних (освоєння дитиною етнічних соціальних цінностей – хоробрість, винахідливість, ініціатива) і сенсомоторних іграх. Для сенсомоторних ігор дуже важливі злагодженість, координація сприйняття навколишнього усіма органами чуттів, а також швидкість і адекватність реакції в ході вирішення певного кола практичних завдань. Виховання у дітей сенсомоторних координацій життєво важливо для всіх народів; ці навички є основою трудових операцій. Дозвільні гри носять найбільш гуманний і безтурботний характер. Аналіз цілого ряду народних ігор свідчить про те, що інтегральною властивістю цих ігор є відображення любові і дбайливого ставлення до дітей, турботи про їх психічний і фізичний стан. Одночасно ці ігри формують у дітей почуття захищеності і причетності до свого народу, сім'ї, вогнища рідної домівки. Дозвільні дитячі ігри поділяються на ігри-розваги, що носять масовий характер; ігри-забави, ігри-релаксації, багато з яких, за своїм змістом призначаються, як правило, немовляті або дитині раннього віку. Ігровим засобом в таких іграх може бути як іграшка, так і спеціальне ігрове слово, яке, як правило, виходить від дорослого [10].

Н.Н. Кожухова класифікує народні рухливі ігри таким чином: за характером використання фольклорного підкріплення (з речовим супроводом та без нього); за способом розподілу на ролі (вибір ведучого за допомогою лічилки, жеребкування, скоромовки, тощо); з переважним проявом рухових якостей; з переважним проявом психічних якостей [12].

Х.Ф. Анаркулов пропонує системно групувати рухливі ігри за такими ознаками, як: тип і склад основних рухів, характер анатомічного впливу на розвиток фізичних якостей, ігровий сюжет, відповідність практичній діяльності та національним видам спорту [1].

За підсумками проведеного дослідження встановлено відсутність єдиної універсальної ознаки для класифікації українських народних ігор у фізичному вихованні дітей, у тому числі дошкільного віку. Питання класифікації народних ігор потребують подальшого науково-теоретичного обґрунтування, оскільки оптимальне упорядкування ігор як важливого й універсального інструментарію педагогічного впливу дозволяє оптимізувати процес фізкультурної освіти, правильно орієнтуватися у системі засобів і методів фізичного виховання.

Висновки.

Ігрова діяльність є пріоритетною на ранніх етапах розвитку особистості та у період перших педагогічних впливів, що мають місце у системі дошкільного навчання.

Українські народні ігри, будучи носієм національної культурної спадщини, засобом національно-патріотичного та особистісного виховання молодого покоління, потребують акцентованого вивчення та адекватного представлення в сучасних умовах соціально-економічного розвитку України.

Незважаючи на наявність певних джерел наукової та методичної літератури, яка присвячена проблематиці українських народних ігор в системі фізичного виховання населення, зокрема дітей різного віку фахівці, при визначенні функцій, засобах та умовах їхнього використання, не мають уніфікованого та узгодженого бачення класифікації народних ігор у фізичному вихованні дітей дошкільного віку.

Перспективи подальших досліджень будуть пов'язані з розробкою узагальненої та уніфікованої класифікації ігрових засобів у фізичному вихованні дітей дошкільного віку.

Література

1. Анаркулов Х.В. Кыргызские народные подвижные игры, физические упражнения и современность: Автореф. дисс. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 – Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки и оздоровительной физической культуры / Х.В. Анаркулов. – Бишкек, 1993. – 38 с.
2. Бабюк С. Удосконалення форм і методів роботи дошкільного навчального закладу із сім'єю з фізичного виховання дітей старшого дошкільного віку / С. Бабюк // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. ВДПІ ім. М. Коцюбинського. – Вінниця – 2006. – С. 53–57.
3. Богиніч О.Л. Фізичне виховання дошкільників засобами гри : Навч. метод. посіб. – К. : Шк.світ, 2007. – 120 с.
4. Богуш А.М. Українське народознавство в дошкільному закладі : навч. посіб. – [2-ге вид., переробл. і допов.] / А.М. Богуш, Н.В. Лисенко. – К. : Вища шк., 2002. – 407 с.
5. Вільчковський Е.С. Теорія й методика фізичного виховання дітей дошкільного віку / Е.С. Вільчковський. – Львів : ВНТЛ, 1998. – 336 с.
6. Вольчинський А.Я. Українські народні рухливі ігри в системі фізичного виховання дошкільнят : [монографія]. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. – 146 с.
7. Воробей Г. Фізичне виховання молодших школярів [текст] : навчальні програми / Г. Воробей. – Івано-Франківськ, 1993. – 144 с.
8. Дидактичні ігри з м'ячами : навч. посіб. / авт. кол. : Приступа Є.Н., Петришин Ю.В., Виноградський Б.А., Петрина Р.Л., Пасічник В.М. – Л. : ЛДУФК, 2014. – 206 с. – ISBN 978-966-2328-61-5.
9. Діхтяренко З.М. Виховання наполегливості молодших школярів у процесі позакласної ігрової діяльності: Автореф. дис. ... канд. пед. наук / З.М. Діхтяренко. – Київ, 2008. – 20 с.
10. Качанова І.А. Традиционные (народные) игры и их значение для развития современного ребёнка-дошкольника / И.А. Качанова // Сборники конференций НИЦ Социосфера. 2014. – № 21. – С.71-79.
11. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні / С. Килимник. – К.: АТ «Обереги», 1994. – Кн.1. – Т. 1 : Зимовий цикл; Т. 2: Весняний цикл. – 400 с.
12. Кожухова Н.Н. Воспитатель по физической культуре в дошкольных учреждениях: Учеб. пособ. для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / Под ред. С.А. Козловой. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 320 с.
13. Кудикіна Н.В. Ігрова діяльність дітей: теоретичні основи й методика педагогічного керівництва // Її величність гра: теорія і методика організації дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: зб. статей / за ред. Г.С. Тарасенко. – Вінниця: ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2009. – С.8–21.
14. Левків В.І. Використання засобів української народної фізичної культури у фізичному вихованні дітей молодшого шкільного віку: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту: спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне

- виховання різних груп населення» / В.І. Левків. – Луцьк, 1998. – 17 с.
15. Луцан Н.І. Мовленнєво-ігрова діяльність дітей дошкільного віку. – Одеса: ПНЦ АПН України, 2005. – 318 с.
  16. Лущик І.В. Рухливі ігри в дитячому садку / І.В. Лущик. – Х. : Основа ; Тріада+, 2008. – 110 с.
  17. Мудрик С.Б. Ефективність застосування національних рухливих ігор на уроках фізичної культури у початковій школі : дис... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02 / Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 1999. – 172 с.
  18. Новоселова С.Л. О новой классификации детских игр / С.Л. Новоселова // Дошкольное воспитание. – 1997. – № 3. – С. 84–87.
  19. Онопрієнко О. Засоби народної фізичної культури та теоретико-методичні основи їх педагогічної класифікації / О. Онопрієнко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Випуск 36, 2011. – С. 218–223.
  20. Приступа Є. Українські народні рухливі ігри, розваги та забави: Методологія, теорія, практика / Приступа Є., Слімаковський О., Лук'янченко О. – Дрогобич : Вимір, 1999. – 449 с.
  21. Скуратівський В.Т. Український народний календар / В.Т. Скуратівський. – К. : Техніка, 2003. – 384 с.
  22. Цьось, А.В. Українські народні ігри та забави [текст] : навч. посіб. / А.В. Цьось. – Луцьк : Надстир'я, 1994. – 96 с.
  23. Яницька О.Ю. Українські народні ігри для дітей старшого дошкільного віку / О.Ю. Яницька. – Рівне, 1992.

